

Mõningad läti laensõnad eestis.¹

Kuna läänemeresoome ja balti rahvaste kee-
lised ja kultuurilised suhted varasemal (esiajaloolisel) ajal
on leidnud võrdlemisi põhjalikku käsitelu V. Thomsen'i,
H. Ojansuu' ja mitme muugi teadlase uurimisis, siis
hoopis vähem tähelepanu on seni juhitud eesti ja lät-
naaberrahva vastastikusele keelelisele mõjustusele hilisemal
(ajaloolisel) ajal, kuigi mõlema rahva ligidane kokku-
puutumine piirivaldades ja laiemgi läbikäimine
laseks oletada juba kas või *a priori* teatud kajastust ka
nende keeles. Tuletagem ainult meelde veel alles mõne-
kümne aasta eest nii tavalisi voorilkäike piirituse, vilja
ja muu kaubaga Riiga, mida illustreerivad suusõnalise tra-
ditsiooni edasiantud ja ilustatud jutustused jõukatsumisist
lätlastega kõrtsides öömajatamisel, puugi ostmisest Riias,
läti nõidade juures käimisest jne. Teiselt poolt käisid ka
saarlased suviti Kuramaal tööl, nagu nad liikusid
eestigi „suurel maal“ kraavikaevajatena jne. ringi. Edasi
teame küllalt asunikke, kes aegade jooksul kolinud siit-
või sealt poolt võõra rahva sekka ja omandanud tihti teise

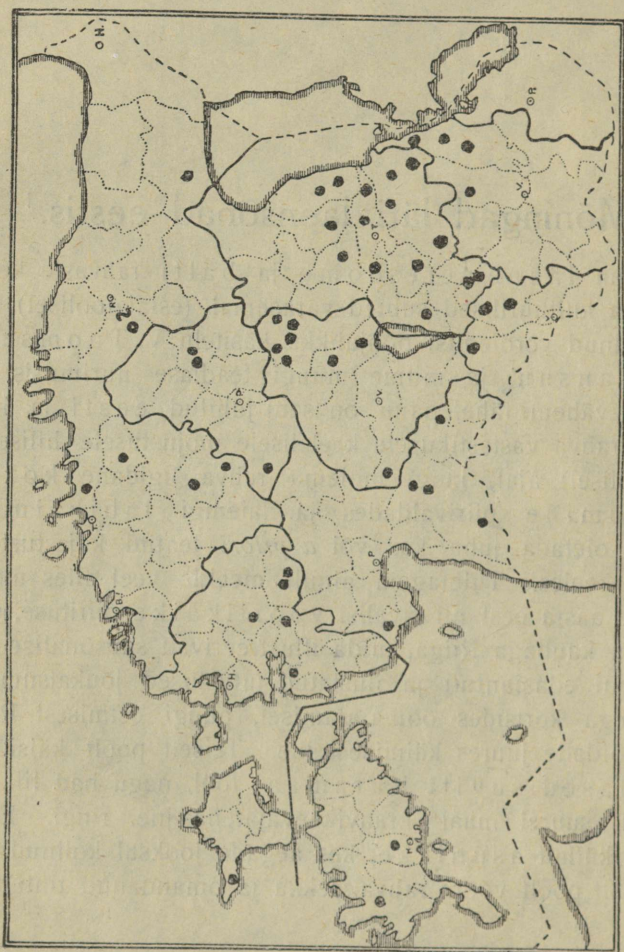
¹ Kirjanduse lühendid:

ME = K. Mühlentachs Lettisch-deutsches Wörterbuch. Redi-
giert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin. Riga,
1923 —.

Ulm. = C. Ulmann, Lettisches Wörterbuch. Riga, 1872.

Wied. = F. J. Wiedemann, Ehstnisch-deutsches Wörterbuch.
Zweite Auflage. St. Petersburg, 1893.

keelegi, kuna endist algupära paljastavad ometi veel nende perekonnanimed (sageli ka väga huvitavalt kombineeritud sõimunimed) ja eriti just uuele asukohale antud kohanimed, mis harilikult ikka kuidagiviisi jäädvustasid



Läti-nimelised kohad Eestis.

uustulnuka endise päritolu ka siis, kui perekonnanimesid veel polnudki (vt. ligilisasutud kaarti Läti-nimelisist kohanimedest Eestis; vrd. ka Eisen'i kirjutist „Läti jäljed Eestis“, EKirj. 1921, lkk. 33—37, kus tuuakse ms. huvitav kohaetümoloogiseerimise näide Vigalast, kuidas saksakeelne

Lisettenhof on muutunud rahvasuus Lätiks). Küllap kiriku-
raamatute, kohanimedega jne. süstemaatsem jälgimine annaks
üsna huvitava ülevaate eesti-läti kolonisatsiooni käigust
viimaseil sajandil ja aitaks võib-olla mõista nii mõnegi
kihelkonna pisemaid iseärasusi küll kultuurilooliselt üldse
kui ka eriti etnograafiliselt, rahvaluuleliselt ja vähekeses kas
või keeleliseltki.

Ometi paistab kohe silma, et eesti-läti vastastikune kee-
leline mõjustus jääb kaugemale maha läti-liivi intensiivseist
vahekordadest. Liivis kohtame alatasa läti laene, aga ka
lätis pole liivi laensõnu sugugi vähe, nagu osutab Mühlen-
bach-Endzelini sõnaraamat, kuna eesti algupärale samas
sõnastikus viidatakse hoopis harvem, kusjuures väheseist
esitatudki etümoloogiaist vaevalt kõik paika pidama jäävad
(nii näiteks tunnukse allakirjutatule liivlastena läti
sõimusõna ja mütoloogilise nimetuse *jupis* tuletamine
eesti jubeda lõunamurdelisest kujust *jupõ*). Samuti ei saa
väita, et ka meie rajamurded tulvil täis oleksid läti laen-
sõnu nagu küll Ilteni, Lutsi ja osalt Kraasna asunduses või liivi
keeles, kus läti keele hegemoonia arusaadavalt esile tungib.
Kuid mõned nooremad läti laensõnad on meie lõunamur-
rakuisse siiski kodunenud, mõned isegi kaunis kaugemale levi-
nenud, nii et õigustatud tohiks olla neile tähelepanu juh-
tida ja nende jälgimist õhutada, milleks allakirjutatule esitab
siin oma 1924. a. Riias tehtud märkmed ühes hilisemate
lisanditega (peamiselt sõber P. Ariste' kaasabil). Alamal
järgnev loetelu ei pretendeeri mingile tühjendavale põhja-
likkusele, mis jäägu keeletespetsialistide sooritada. Läti
laensõnu eesti asundusis (ja Valga vulgaarkeeles) ei ole
siin üldse arvesse võetud (P. Voolaine' kogud Lutsist ja
Iltenist, mis säilitatakse Akad. Emakeele Seltsis, pakuvad
ise juba palju lisamaterjali), vaid siin piirduetakse teadlikult
ainult Eesti territooriumil esinevate läti laensõnadega, mil-
lel on enam-vähem kindel rahvapärusus ja levinguala.

1) *ets*,

etse, etsa; ets kae (eL). Wiedemann oletab rahvaetümo-
logiseerides lühenemist *et sa > ets*, kuid tõenäolisemalt on
siin tegu hüüuga „vaat!“

<lä. *edz*, für *redz* 'Ausrufepartikel, siehe!' In der Verbindung *edz še!* 'sieh her!' (ME).

Vrd. sel puhul eestiski hüüde (*en*)*näe!* (*ets*)*kae!* ja *vaata* > *vaat* > *vat* > *va!*

2) *iiro(o)ts: -i*

(*irōfs* ~ *irofs*) 'väike, ühekäeline rukkilõikamise vikat' (Har, Rõu, puudub Wied-s.)

<lä. *vienruocis: -ča* (*weenrohzis*) 'ein Einhändiger; die kurze, mit Einer Hand geführte Sense' (Ulm.).

Selle vähetuntud ja võrdlemisi uueaegse laenu kõrval esineb peaaegu kogu lõuna-eestis (eriti lääne pool) ja kohati ka põhjemal sama eseme nimetusena tavaliselt *rauts: rauṭsi* (puudub siiski Wied-s!)¹, mis tõenäoliselt on vähe vanem laenukuju samast läti *ruocis*-sõnast (rahvaetümoloogiliselt vahest liitunud *raud*, *rautis*-sõnadega)², nagu isegi kogu ese mag. F. Leinbock'i arvates on laenatud lätlasilt. Huvitava üksikasjana mainitagu *rauts*-sõna esinemist kaugel Virumaal Lüganuse kihelkonnas, kus aga — eriti iseloomustav — teatakse olevat ka läti kolonisaatsiooni. I. Manninen on avaldanud (SbGEG 1927, lk. 44) F. Leinbock'i koostatud kaardi (koolidelt saadud vastuste põhjal, mis koha peal kontrollimata ja tihtipeale kaunis juhulised) eseme levingu kohta (tuntakse kogu Eestis, välja arvatud Saare-, Hiiu-, Lääne- ja üldiselt ka Harjumaa), kuid see kaart ei väljenda kahjuks mitte ka eseme terminoloogilist külge.

Mainitagu siinkohal võrdluseks, et lätist on laenatud veel teise terariista murdeline nimetus *tuuts* (<lä. *duncis, dūcis*, 'ein dolchartiges Messer', ME), kuna ese ise selle vastu on olnud tuttav juba ennemgi muude pussinimetuste

¹ Substantiivist *rauts* on eestis kohati tuletatud ka verb: PärUulu *rauṭsima* (*vilil lõigatse ja rauṭsitse*), Kln *ruçi rauṭsma* (vanasti lõigatud sirbiga, nüüd aga pisut üle 1 arss. pikkuse *ruçi rauṭsiga*, 1 arss. pikkuse *rauṭsi rehā* kaasabil; vikatiga niidetakse vilja harva).
A. S-te.

² Vrd. spjelga murdelist nimetust (*kusi*-)*rautsik(as)*, mille Saarest (Leks. vah. I 78, 80) tuletab kah *raud*, *raudjas* sõnaperest.

kaudu (vt. Saareste, Leks. vah. I 211). Rauts selle vastu aga on levinenud meile Lätist alles möödunud sajandil ega ole üldse meil päriselt kodunenud (kutsutaksegi sageli „läti vikatiks“).

3) *krupa-kala*

(*rupa-k.*) 'Sein (Leuciscus Jeses)' (Wied.); *rupa-pušu* 'konn' (Hää)

< lä. *krupis*: *krupja* 'die Kröte' (ME).

Lätis kujutletakse tavaliselt piimapuuki konnaks moondundud nõiamoorina ja öeldakse „piimakonn (roheline) imeb lehti“ = *piena krupis (zašš) ztž guovis* (ME). See germaani maailmast Baltikumisse tunginud motiiv on laialt tuttav Eestiski, kusjuures alljärgnevas muistendis puukonn leiab meil otse lätikeelse tõlgendusegi. —

Peediõues käinu ikki sõuke suur r u p a p u š u just ku labakinnas lehmade moldis. Üks olli jälle perenaist õpetanu, et võtku nõgesi ja peksku k o n n a nõgestega ja vaadaku, kus pool ta siis selle valuga läheb, et sääl siis r a g a n a s elabki. Perenaine annugi konnal sõukse kitlemataie nõgestega ja konn ikki volksti, volksti sauna poole.

Teine pää tulnu saunanaine tuare ja kaibanu, et tämal jalad kole-dasti punetavad ja sügelevad just ku nõgesed oleks ära kõrvetanu. Ku nad oleks kirvega lõonu, siis oleks naisel kohe jalad põoleks olnu. — ERA II 21, 317/8 (20) < Häädemeeste, Orajõe v. Dreimanni küla — L. Lepp < Mari Jürgenson, 65 a., väga ebauklik eit, külas isegi viha-meeste suus raganana tuntud, on kogu aeg Orajõel elanud (1929).

4) *kruusli*:-

~ *rustli* 'uhmris petkliga katki tambitud kanepiseemned, mis süüakse pudruna, ilma keetmata' (Har, puudub Wied-s)

< lä. *grüslis* 'der Kartoffelbrei, eine Speise aus geröstetem und zerstossenem Hanf, Erbsen mit gestossenem Hanf, eine Speise aus gestossenen Erbsen'. Zu *grüst* 'stossen, stampfen' (ME).

Kultuurilooliselt huvitav märkus leidub Hurda vanavarakogus Rõugest: „Ku vaest minti voori-pääle, kas Vinne-maalõ viinu viimä vai Riiga soola perra, panti üsäge leeva kõrvalises järvest püütüisi kallu vai tetti kanebi terist kruuslat“ (H IV 5, 680). Rõugest on pandud kirja halltõve puhul ka järgmine lookene:

Kõrd söönü tütrük kruuslit (kanepi jahudest tehtud), ja hall käsknü sedä maha visada, ent tütrük es kuulõ halli juttu ja sei edesi; tütrugu käe nakkanu värisema nink lätsi nõrgas, nii et kruusli kõõõ leeväga maha sattõ, — sedamaid oll kah hall tütrukul pääl. — H II 45, 246/7 < Rõuge, M. Jenness (1892).

5) *kuut*: -di (eL)

'Hühnerhaus, Faselstal' (Wied.); sellest edasi tuletatud ka *kuudik* (eL)

< lä. *küts* 'der Stall, Lagerstätte des Wildes, das Schloss namentl. d. Klotzschloss' < altpreuss. **kūti-s* < mnd. *kate* ~ *kotte* 'Hütte, Schuppen, Stall' (ME).

Küllap see germaani sõna on saanud lõuna-eestlasile tuttavaks lätlaste vahetalitusel, kuna Lääne rannikul ja saartel esinev *kuut* 'Schute, Holzboot' (Wied.) näikse otsene laen alasaksast (vt. H. Ojansuu, SKTT 152).

6) *laabuma*: -n (eL)

'sich fördern, Fortgang haben, von Statten gehen, „flaschen“; *see ei laabu kohegi* (eL) 'daraus wird nichts'; *temät laabus jutt* (eL) 'er ist gewandt in der Rede' (Wied.). Setus esineb u asemel o: *laaboma*, *jutt laabos* (P. Voolaine' teatel). RõuTsoorus päritakse asja õnnestumist alatasa *kuis laabus kah?* ja vastatakse hea kordamineku puhul *lätt õige laabsalõ* (J. Jaik). Harglas on *läbus* 'mugav, hubane' üsna tavaline, näit.: *ku lund tulõ, sõs om laabus tõe* (pr. E. Ariste). Ka Mulgimaal tuntakse *i*-tüvelist verbi *laab(i)ma* (Helme -- vt. rahvalaulu alamal). Ja isegi Saaremaal esineb liitsõna *laabjutt*: *äB läbjuttu* 'sõbralikku, lahket' (Kbk. AES-i arh.)

< lä. *labuôt* 'bessern, verbessern'; *labit* 'versöhnen, streicheln, rühmen, sich anschmeicheln, freundliche Miene machen'; *labinât* 'jem. gut nennen, preisen, loben, locken, begütigen, zärtlich behandeln, streicheln'; *labs* 'gut, vollkommen, glücklich, reich, vornehm, recht, das Gute, Gut, Eigentum' etc. (ME).

Nõnda siis leiame läti verbele ja adjektiivile vasteid eestis idarajalt kuni saarteni, kusjuures läti heliline *b* on mõjustanud eestis *a*-olluse pikenemise. Sõna on seda

tähelepandavam, et ta esineb ka meie vanas regivärsis ja just nimelt karjaselaulus, millele leidub lähedasi värsivas-teid ka läti dainades:

Päe sui sulaste päada,

Laabib karjalaste päada

E 53941 < Helme (E. Päss < L. Kase).

7) liigu

'jaanilaulude refrään' (Rõu, Har) - *liiga* (Har); *liigutama* 'jaani laupäeva õhtul laulma ja mööda küla ringi käima' (Har; sõnad puuduvad Wied-s)

<lä. *liiguō*, auch *ligā* 'der Jubelruf in den Johannesliedern, wohl der Imperativ von *liuguōt* 'schwanken, sich schaukeln, jubeln, namentl. Johanneslieder singen, Johannesfest feiern, Ligo-Lieder singen' (ME).

Ei ole imestada, et see läti rahvalaulude raskekaalu-sõna, mille kallal võhikud on aastakümneid targutanud (selles on nähtud küll muistset jumalust, küll sanskriti *quasi*-vastete põhjal mehe suguelundi nimetust, küll eesti mõju *liikuma-liigutama* sõnapere näol jne., kuna tõeliselt siin on tege-mist lihtsalt kiikumise, hõljumise kujutelmaga), — jah, see sõna on tunginud üle keelepiiri Eestissegi, kusjuures veelgi tähtsam on nentida, et ühes sellega on tõlgitud ka mitmeid läti tüübilisi jaanilaule ja neid „liigutatakse“, s. t. leelota-takse ka meie kihelkondades jaaniõhtuil rohkesti (vt. näit. H. Tampere' ülestähendisi Harglast ERA II 2, lkk. 33, 79, 91, 107 jm.). Läti-eesti jaanilaulude üksikasjalikum uurimine oleks seepärast eriti tähtis ülesanne meie vastas-tikuste kultuuriliste mõjustuste jälgimisel. Kuid sellega ei tohitaks ka liiale minna, nagu teeb seda läti mütoloog prof. P. Šmits (Latviešu mitoloģija² 91) läti *liguo*, *liguonis* sõnade puhul, kui ta järgmist kirjutab: „Lätlasilt küllap vist on võetud huntide valitseja *Liikon* eestlasil ja rohu kui ka puude jumal *Lieckio* vanul soomlasil. Jaanipäeva eestlased, nagu teada, kutsuvad ka Liikoni pühaks“. Kah-juks on siin aga prof. Šmitil liiga vanad ja kahtlased allikad kasutada olnud: soome *liekkiö*'st ta kõneleb nähtavasti ainult G a n a n d e r i „Mythologia Fennica“ tõlke põhjal (Beiträge

XIV 84) ega näi tundvat uuemaid K. Krohn'i (Suomalaisten runojen uskonto 99/100) ja pärast teda ilmunud U. Harva' (Para 107) ja Setälä' (Sana- ja asiatiedusteluja vanhojen uskomusten alalta I 38) seletusi ja lisandeid, mis sisuliselt teevad võimatuks soome *liek(k)iö* laenamise läti *lguo(nis)*-sõnaperest (ka häälikuliselt see oleks liiaks raske). Ainsaks eesti allikaks taas on Šmitile olnud Wiedemann'i sõnastik: *Liikon (Liijon)* = Püha Jüri 'Pfleger der Wölfe und Schützer gegen sie', *Liikonipüha* 'Johannisfest' (eesti muu vastav kirjandus näikse Šmitile kah võõras). Kuna aga Liikon ja Liion eestis ise on enam kui kahtlase algupäraga sõnad (nende rahvapärasusest ei saa üldse kõneldagi seniste andmete põhjal), siis tunnukse küll laenamine lätist ja vastavate usundi- kui ka kultuurilooliste järelduste tegemine esialgu veel täiesti põhjendamatuks. Kogu selle Liikoni nimetuse ainsaks tõeliseks aluseks on käsikiri Õpetatud Eesti Seltsis, mille üksikasjalisem esitus edaspidiseks jäägu.

8) *lupat*: -i

(lupakas) 'Lumpen, Lappen' (Wied), 'kalts' (Har)

< lä. *lupata* 'der Lappen, Fetzen' (ME).

Thomsen (FBB 100, 36) tähendab küll, et liivi *lupät* põlvneb lätist, kuid jätab eesti vaste esitamata. Küsimus ongi, kui vana laenuga siin on tegemist (sõna levingu kohta eestis puudub esialgu veel ülevaade) ja kas sellise juhulisemat laadi sõna puhul ei tuleks arvestada ka muid moodustamisvõimalusi (vrd. *lipakas-lapakas-lupakas-lupard*, vrd. saksa *lumpen-lappen* jne.). Esitagem siiski üks näide läti piirilt, kus on tegemist riideräbalaga maagilises toimingus ja kus seda nimetatakse vist küll läti mõjul just nimelt *lupakaks*:

Saeajalad on inimesel elamese karvade sihis ja silma karvade sihis; neid tuleb siis õessa tükki korjata, tikutopsisse panna ja Kihnu saata, või õessa tükki lupakasse panna ja juttuse aal surnuaid risti alla viia — ERA II 21, 325 (50) < Häädemeeste, Orajõe.

9) *mala*

'mererand' (VNg; puudub Wied-s)

<lä. *mala* 'der Rand, das Ufer, die Grenze samt dem Umgrenzten, der Ort, die Gegend' (ME).

A. Krikmann kirjutab 1890. a. V.-Nigulast Hurdale ms. täpsalt järgmist: „Murdelised sõnad ranna servast (Malla Muhu rannast): madi mala — mererand liivaga, selli mala — mererand kruusaga“ (H II 9, 148). Selliste kohanimede esinemine kaugel Viru rannas paneb kohe mõtlema, kas siin ei ole tegu mõne vanema (vast isegi balti?) laensõnaga või on siin tegu hilisemate läti kolonistide mõjuga. Kuni viimane asjaolu ja sõna enese leving selgitamata, ei saa veel mingit lõppjärelust teha. Huvitav on teiselt poolt sama läti sõna laenamine ka meie etnograafilisse terminoloogiasse, millest kõneleb I. Manninen: „Läti algupära on vahest ka T a r v a s t u tanu eesääre punane kiri, mis kannab nime *maal* (=lä. *mala*). Sellest on tuletatud isegi verb *maalima*: tanu äärt kirjama“ (EKirj 1924, lk. 535 ja seal-samas lk. 536 edasi: Mustjala abude *malid*). Kõigest esitatust on näha, et siin on tegemist geograafiliselt ja tähenduslikult erineva kahe või koguni kolmekordse sõnalaenuga, mille jälgimine ja selgitamine vääriski meie murdesugemete kogujate ja uurijate tõsist tähelepanu.

10) *mañt*: -di

'kraam, asjad, vara' (Hel, Hls, Saa, Hää, Kõp; puudub Wied-s), kohati ka just nimelt toidukraami tähenduseks spetsialiseerunud, näit. „läks poodi manti tooma“ 'toidupoolist' (Hää)

<lä. *manta* 'Hab und Gut, der Schatz, die Sache, das Erbe' <*monthe* = „Münze“ (ME).

Sellest sõnast tuleb eraldada koort tähendav saksa *mant* 'Schmant, Sahne' (Wied.).

mulk — vt. EK I 13 (EKirj. 1920, lk. 343 jj.).

11) *nessima*

'taluma, kandma' (Jäm; puudub Wied-s)

<lä. *nest*: *nesu* 'tragen, bringen' (ME).

Kuna sõna esinemise kohta on teateid ainult Sõrvest,

siis on raske oletada siin vanemat laenu vene poolt, vaid tõenäolisem tunnukse hilisem lokaalne laen lätist¹.

12) *nukk*: *nuki* (eL)

'koon, kärss (Schnauze)'

<lä. *snukis*? die Schnauze' (ME).

Wiedemann esitab *nukk*: *nuku*, *nuki*, *nuka* (*nükk*) 'vorstehendes Ende (Spitze, Knauf, Überbein, Knöchel, Leichdorn, Schnauze etc.)'. Tõenäoliselt on siin tegu kahe eri teed laenamisega: *a(u)*-tüvelisena ja nurga tähenduses see (üldeesti?) sõna on laenatud *g e r m a a n i* poolt (kust ja kunas, pole veel selge; mainitagu ainult, et Soome ja Eesti rootsiski esineb P. Ariste' teatel *nukk* 'nurk')², kuna *i*-tüvelisena ja spetsiaalselt just koonu tähenduses lõuna-eestlased on laenanud selle sõna vist küll läti naabreilt. Asi muutub aga veelgi keerulisemaks selle tõttu, et lätis *snukis* esineb ME teatel ainult Kuramaal leedu laenuna, kuna lätis üldisem on *ki* > *tsi* häälikumuutuse järele *snucis* 'die Schnauze' (leedu *snukis* 'Maul'). Ometi on just mõnes Eesti piiriäärsemas läti murrakus *k* püsinud senini ka esivokaalide ees. Järjekult oleks võimalik *nuki* laenamine eestisse sellisest murrakust (kahjuks pole *snukis*-sõna esinemise kohta seal ME-l mingit teadet!), kuid arvestades sõna levingut eestis tahaks oletada siin küll vanemat laenu, võib-olla juba enne *ki* > *tsi* häälikumuutust lätis³.

Eriti huvitav teiselt poolt on *nuki* esinemine sellises mütoloogilises oskussõnas nagu koerakoonukate laialttuntud lõuna-eestilises nimetuses *peninukid* (moondunud kujul ka *peninutid*, *-nutlased*, *-nukrid*, *-nukrlased* jne.), mida tuntakse Lõuna-Pärnumaalt alates kuni Setu piirini (Võrumaal u asemel ka *o*: *pininoki*'), kuna setus tavaliselt öeldakse *pini-nõna rahvas*, samuti ka Kraasna asunduses: *pininõ-*

¹ Nende ridade trükkimisel selgus ometi, et sama verbi tuntakse lõuna-eestis kujul *nešmä* (Rannu), mis teeb selle laensõna ea ja päritolu küsimuse kohe palju keerulisemaks ja jälgimist väärimaks.

² Vt. siiski ka A. Saareste, Leks. vah. I 211.

³ Ka liivis esineb koonu ja kärsa tähenduses *nik-nük* < **nukki* < lä. **snuki*-s, kuulub järjekult *v a n e m a t e* läti laensõnade hulka.

naga rahvas (O. Kallas, Kraasna Maarahvas 97). Setu ja Kraasna asunikude (nende väljarändamist Setumaalt oletab Kallas 16. sajandi lõpu poole) terminoloogiasse pole peninukk arvatavasti kunagi fikseerunud¹. Aga ka lätis ei esine ses ühendis *snukis* ega *snucis*, vaid hoopis *sumpurnis* (< *suns* 'koer' + *purns* 'koon'). Ja kuna kogu künokefaali mõiste on levinenud Baltikumisse kõige tõenäoluse järele ida poolt võrdlemisi uuemal, igatahes ajaloolisel ajal, siis ei saa lõpuks muud kui järeldada, et peninukk on küll kaunis noor lokaalne termin, mis ei ole mitte tõlkelaen lätist, vaid kindlasti noorem kui lätist laenatud. *nukk* koonu tähenduses.

poostma, poost (eL) — vt. EK III 175

13) *pretsik* : *pretsigu*

'?' (Jäm; puudub Wied-s)

<lä. *priêcîgs* 'freudig, fröhlich, froh' (ME).

AES-i stipendiaat on märkinud sõna „harilikuks“ (*pretsik inimene*) ja jätnud tähenduse hoopis noteerimata, kuid küllap siin rõõmsa, lõbusaga tegemist on. Ligidase tähendusega, kuid germaani poolt laenatud on saartel ja Läänemaal esinev *preft* 'kokett, beweglich, lebhaft' ja vastav verb *prettima* (*pretistama*) 'kokettieren, beweglich, lebhaft sein' (Wied.).

14) (*ühte*) *pulka*

'(üht)soodu' (Har; puudub Wied-s), näit.: *ej sã' ütte pulkka ni paltu laulda* 'ühte järge' (AES, MT 44, 10)

<lä. *pülks* 1) substantivisch' der (lebendige) Haufe, die Schar, eine Menge überhaupt'; 2) adjektivisch 'zahlreich, viel' (ME).

Siin seisame haruldase nähtuse ees: üks ja seesama sõnatüvi on laenatud meile eri kujul ja eri tähenduses küll vana-germaanist (*hulk*)², küll venest (*polk*), küll lätist (*pulk*) —

¹ P. Voolaine mäletab ainult ühelt keelejuhilt Põhja-Setus kuuluvat *pininokk*, kuid sedagi ainult sõimusõnana, ilma vähimagi mütoloogilise tähendusvarjundita.

² Vt. Thomsen, Eintl. 136.

on vaja ligemalt järele pärida, kas läti laensõna esineb ainult adverbina või ka substantiivina hulga tähenduses), kuna lõpuks meie oma kirjakeelne pulk 'Pflock, Keim' (Wied.) on veel eri laen alasaksast ja sootu teist tüve!

15) *puša*: —

'putukas, ussike, eriti täi lastekeeli' (kogu eL murdeala + eP rajajärsed kihelkonnad ja Saaremaa; puudub Wied-s) <lä. *buža* (*buzis*), *būža* 'die Laus in der Kindersprache'; leedu *bužiai* 'Ungeziefer', inglise *bug* 'Wanze' ja *buggin* 'Laus' (ME).

Tunnukse päris imelikuna, et *puša*-sõna on jäänud Wiedemann'il kahe silma vahele, kuigi see esineb kogu Eestis 'küll pisikese koti, pussnoa, saamatu ja abitu („pusiva“) inimese, lastehirmutise jne., jne. tähenduses ja representeerib nähtavasti õige mitut algupära ja mitmelt poolt laenatud erisõnu, mis on seginenud osalt *puss*-sõnaperega, kuid mille kõige ligem vaatlemine ei mahu enam käesoleva kirjutise raamidesse, vaid jäägu edaspidiseks.

16) *raganas*: -na

'nõid, sõimusõna' (Hää, Saa; Saa-Jäärjas ms. ka Ragana talu) - *rakan*: *ragana* (Har, Rõu; puudub Wied-s)

<lä. *ragana* 'die Hexe' (ME).

On tüübiline, et just seda laadi sõnu naaberkeeltest meeleldi laenatakse nii-öelda varjunimedeks omakeelsete ametlike nimeaste asemele. Senini teadsime *ragana* esinemist ainult eesti asunikude keeles Lätimaal (ligemalt vt. O. Loorits, Liivi rahva usund III 140), nüüd on õnnestunud teha kindlaks *ragana* esinemist ka Võru- ja Pärnumaal, kusjuures üliõpil. L. Lepp on noteerinud Hääde-meestelt veel mitu vastavat muistendit (vt. ERA II 21, lk. 317/9, 324/5, 329 ja 347), mis omalt poolt kinnitavad sõna rahvapärasust; tuntakse isegi *ragana sitla* ehk *paska* (ibid. lk. 319), mis vastab meie puugipasale (lätis samuti *raganas sūds*); ka kõneldakse *ragana* munast kui maagilise mõjuga nõiaesemest (ibid. lk. 347), ja lõpuks teatakse, et *raganas* ka meiereipiima solkimas käinud (ibid. lk. 467).

Hargla Mõnistest teatatakse, et „rakan tarvitavad vanad inimesed kas mõne väikese õnnetuse puhul või vallatavatele lastele üteldes *huju rakan!*“ (ERA I 3, 21), kuna Rõuges öeldakse, kui vähe riieldakse: „ujnu ragan (mitte rakan), ‚mine‘ är!“ (ERA II 10, 757).

rauts — vt. 2) *iir(o)ts*.

17) *runkul*: *runguli* < *runkulis*

~*rungul*~*rundul* 'loomapeet' (Har; puudub Wied-s)

<lä. *rungulis* 'ein rundes (ungespaltenes) Holzstück; als Bezeichnung für ein rundes, feistes Lebewesen überhaupt'; Ableitung von *runga*; nebst estn. *rung* aus mnd. *runge* (ME).

See alasaksa sõna on tulnud eestisse nii siis otseteed *rung*-kujul ja läti vahetalitusel *rungulina* peedi tähenduses. Kas tähenduse spetsialiseerumine ümmaralt, tüsedalt asjalt loomapeedile on sündinud alles eestis või leidub see juba lätiski (kuigi ME sellist tähendust lätis ei tunne), jäägu esiootsa veel lahtiseks.

18) *seek*: -*gi*

'külimit, $\frac{1}{4}$ vakka' (Har, Rõu; puudub Wied-s)

<lä. *sieks* 'ein Külmit = $\frac{1}{3}$ Lof Livl., $\frac{1}{4}$ Lof Kurl.' (ME).

Alasaksast sellevastu põlvneb *seekel*: *seekla* (eL) 'Viertellof' (Wied.), millest vaja sootu eraldada veel piiblikeelne *seekel* rahanimetusena ja teine germaanist põlvnev *seek* 'Siechenhaus' (Wied).

19) *sukkama*: *sukata*

'tublisti tõrelema, valu andma, läbi peksma' (Har, Rõu, Vas, Rärp; puudub sel kujul Wied-s), näit. *ma sukka sinno* (Rärp). AES'i stipendiaadi notiits Harglast laseb oletada isegi verbikuju *sukatama*: *siññu saijje ilä' sukkatta õjge' miheste; tũv sukkattẽpi õjge' pãkkiga* (AES, MT 44, lk. 12)

<lä. *sukât* 'bürsten, kämmen, prügeln' etc. (ME).

Nähtavasti on siin siis lätis samasuguse tähendusearenguga tegemist piltlikus keeles nagu eestis *sarjama*, *harjama* jne. puhul. Tuletagem ühtlasi meelde, et just samast läti

tüvest varasema (balti) laenuna põlvneb ka meie sügema-
sõnapere (vt. Thomsen, FBB 226), nii et *sukkama* on õieti
teistkordne hilisem laen.

20) *säh*,

sähke! 'da! da nimm! sieh da! warum nicht gar!'; *säh*
sulle 'das wolltest du haben, das ist dir schon recht' (Wied.)

< lä. *še* (*ichè*) 'hier' (Ulm.); *še tev* 'säh sulle' (vrd. leedu
še, vene на мѣстѣ!).

Läti laenu poole viitab ä esinemine (murdeti öeldakse
küll ka *seh*), kuna teiselt poolt õigustatud on vist ka
H. Ojansuu' seletus, et siin on tegu lihtsalt *see*-pronoo-
meni eriarenguga demonstreerivaks hüüuks.

21) *taa*

'see' (Har, Rõu; puudub Wied-s), näit.: *taa inemine ka mõni*
inemine om, taa lafs, taa meès (Har.) jne.

< lä. *tas, ta* 'der, dieser, die, diese' (ME).

Meil lõuna-eestis on küll demonstratiivpronoomenid *too*
ja *tää* (viimane eriti Setu pool tarvitusel), kuid Hargla *taa*
on vist siiski läti mõjul tekkinud, kuigi selliste sõnade puhul
võidakas jällegi esi- ja tagavokaalide vaheldusest ja kõigest
muust teoretiseerida.

22) *temp*: -*bi*

'Speise aus Hanfsamen', kanepi-t. 'dass. Hanfmilch' (Wied.)
~ *kanepi timp* 'kanepiseemne puder' (Hää, Orajõe v.)

< lä. *tempis*: *tempja* 'ein Gericht von gestossenem Hanfe'
(Ulm.).

Küllap see germaani algupära sõna (ja võimalikult ka
roog ise?) on levinenud meile läti (alias Riia kultuurkes-
kuse) vahetalitusel: sõna ja toitu tuntakse peaaegu kogu
Lõuna-Eestis (Eesti Rahva Muuseumis Raadil on ekspoo-
neeritud vastav roog Rõngust), kuigi Wiedemann noteerib
selle ainult Lõuna-Viljandimaal (resp. Mulgimaal) ja Põhja-
Tartumaal esinevaks. Vrd. sel puhul teist roanimetust
timp: -*bu* 'Timpf', *t-sai* 'Timpf-weck' (Wied.), mis on vist
saksa (ja kadakasaksa!) pagarite levitatud saianimetus.

23) *tirts*: -u, -i

(eL) 'Heuschrecke, Grille', heina-t., rohu-t. (Wied.)

<?lä. *circenis*, *circis* 'das Heimchen, die Grille' <Entweder' nebst lit. *kirklys* 'das Heimchen' zu let. *circstēt* 'zirpen', lit. *kirkti* 'schreien, kreischen', oder eine unmittelbare onomatopoetische Bildung, wie z. B. d. dial. *Zirke*, *Zirse*, *Zirpe* 'dass.' bei Falk-Torp 971 (ME).

Endzelini oletus onomatopoetilisest algupärast on maksev muidugi ka eesti sõnakuju kohta, kuid olgu siiski hoomatud, et Võru-Setu pool esineb harilikult (*haina*-)*ritš(t)k*, kuna (*rohu*-)*tirts* on levinenud meil nähtavasti Mulgimaa kaudu ja on vahest läti mõjul tekkinud. Wiedemann noteerib sõna küll ainult lõunaeestiliseks, kuid prof. Saareste' suulisel teatel esinevat see õige üldiselt ka põhja-eestis, mis muudab laenuvõimaluse lätist veelgi küsitavamaks.

24) *trummul*; *trummuli*

'pealt kitsas ja alt lai plekknõu vee soendamiseks jne.' (Har. Rõu; puudub Wied-s)

<lä. *trumulis*: -*la* 'ein kegelförmiges blechernes Geschirr, zum Wasserkochen, Wassertrommel' (Ulm.).

Käesoleval juhul viitab läti poole teise silbi *u*, kuna (*t*)*rummel*-kujulisena see sõna esineb ka laiemalt eestis ja on otsene laen alasaksast. Imelikul kombel tunneb aga Wiedemann ainult Hiiumaalt *trummel*: *trumli* 'eiserner Ring in der Herdplatte („Pliete“)'.
Sõna tähendus lätis

25) *tsepli*

'lubjaahi' (Har, Rõu puudub Wied-s), näit. *lämi tsepli manõ*

<lä. *ceplis*: -*la* 'der Backofen' (ME).

Oleks vaja kindlaks teha, kas *tsepli* eestis tähendab spetsiaalselt ainult lubjaahju või on see üldse miil (ka tõrva, telliskivide jne. põletamiseks). Liivis näit. *tseplā* tähendab tavaliselt taas tõrvaahju (vt. ka Thomsen, FBB 120).

26) *tsigañ*: -i

'mustlane' (Har, Rõu; puudub Wied-s)

<lä. *čigāns* 'der Zigeuner' < aus russ. resp. poln. cygan (ME).

Küllap see mustlasenimetus on jõudnud Lääne-Võrumaale läti vahetalitusesel, mida osutab *i* esimeses silbis, kuna otseteed venest põlvnevad setu sõnakujud *tsigand*: -u (? -e ?), *tsigan*: -a jne. (tihti lastehirmutise tähenduses).

tuuts — vt. 2) *iiro(o)ts*.

27) *vaarima*

'keetma, hautama' (Har, Rõu, Valga Sooru; puudub Wied-s), näit. *vāriP_pak̄su pūtru* (Mõniste)

<lä. *vārit* (wahriht) 'kochen, sieden' (Ulm.).

Siingi tuleb sõna levingu järgi läti laenu oletada, kuna setus ja mujalgi eestis laialt esinev vulgaarkeelne *vaaritama* põlvneb venest. Har Mõnistest leidub Hurda vanavarakogus järgmine teade: „napikõsõ täüs võidu, tönõ *vaara* piimä (kohu piim)“ (H II 32, 220). Kuni selle termini leving selgitamata, jäägu esiotsa lahtiseks ka tema läti või vene päritolu küsimus. Vrd. lätis *vārags* 'ein gekochtes Gericht', *vāraka* 'Käse' (= *tvāraka* < *msapozz* ?), *vārs* 'das Kochliss, die Suppe, das Zugemüse' (Ulm.).

28) *veelima*: -in

'lubama, laskma' (Saa, Hää; puudub Wied-s)

<lä. *vēlēt* (*wehleht*) 'gönnen, erlauben, wünschen'; die in neuerer Zeit aufgekommene Bedeutung 'wählen' ist aus dem Deutschen herübergenommen (Ulm.).

Sõna tähendus kui ka kitsas esinemisala Läti piiril lubab oletada, et siin ei ole tegu laenuga saksast või venest.

29) *vestma*: -tan,

vāstama, vestama, vēstima 'behauen, aushauen (aus Holz), schnitzen, schnitzeln', *juttu v., magusat juttu v.* gemüthlich schwatzen, plaudern' (Wied.). — Häälikuliselt tuleks ühendada sõna soome verbiga *veistää* 'voolida, nikerdada, lõigata' ja ka tähenduslikult oleks arusaadav piltlik ülekanne 'puutööd voolima ehk veistma > juttu voolima ehk vestma' (vt. lisaks Wiedemann'il *vest*: -u, *väst* 'Schneide, Messer, Schnitzmesser'), kuid vast ehk siiski on mõjutanud eesti verbi semantilist kujunemist ka vastavakõlaline läti sõna.

= lä. *vēstīt* (*wēhstīht*) 'benachrichtigen, zu wissen thun, schicken' (Ulm.), näit. *tautas dziesmas vēsta* 'rahvalaulud vēstava d'. Läti substantiivi *vēsts* 'die Nachricht, Botschaft' otsene vene vaste *вѣсть* on tunginud vepsa, vadjä, karjala-aunuse ja „Kalevala“ kaudu soomegi keelde > *viesti* 'sõnum, teade' (vt. Mikkola, BWS 107).

30) *vilks*

'hundi eufemism' (Kr], Har, puudub Wied-s)

< lä. *vilks* 'der Wolf' (Ulm.). Keeleobjekt on ühendanud sõna rahvaetümoloogiliselt (metsas) vilksuva, „vilksatava“ kujutelmaga, kuid ülestähentaja H. Tampere noteerib õigusega, et see soe varjunimi on võetud lätist (ERA II 2, 847 < Vana-Antsla).

31) *viltu*,

vildak jne. laia sõnapere puhul tahaks juhtida tähelepanu (kuni paremat etümoloogiat pole esitatud) võimalusele tuletada seda

< ? lä. *viltus* 'der Betrug, die List'; *viltigs* 'betrügerisch, listig, falsch' (Ulm.).

Võimalik, et siin on tegu koguni vanema balti laensõnaga. Tähenduslik areng konkreetse ja abstraktse (s. t. eetilise vildakuse, resp. pettuse) kujutelma erinevuse poole on ju üsna tavaline nähtus keeleelus.

Juba needki vähesed ja juhulised sõnalaened läsevad järeldada üht-teist huvitavat ka kultuurilooliselt. Kõigepealt paistab silma rida etnograafilisi ja rahvaluulelisi oskussõnu, millele vastava materjali teoksil olev süstemaatne kogumine ja korraldamine toob loodetavasti veel uut lisa (mainitagu siinkohal, et eesti-läti rahvaluulelisi suhteid on asunud lähemalt vaatlema pr. E. Ariste; üksikuid etnograafilisi laene lätist on mööda minnes nimetanud I. Manninen — vt. EKirj. 1924, lk. 534/5). Teiseks vajab, nagu alamal näeme, sõnade geograafiline levivõimalus veel tingimata üksikasjalisemat jälgimist. Siin näikse väga iseloomustav kirjavus esinevat: mõnd sõna tuntakse ainult ühes või paaris rajakihelkonnas, mõni esineb lõuna-eesti murdeis nii-öelda kogu frondil

vastu läti keelepiiri, mõni taas on levinenud koguni kaugede põhja-eestissegi. Küllap siin on tegemist ühelt poolt üksikute mõistete (näit. *mulk*-sõimunime või lastekeelse *pusa*) ja kas või esemete eneste (näit. *rauts*) erakordsema levingu võimega, mis tingitud psühholoogilisist tegureist, kultuurimiljööst ja muist eeldusist, kuid teiselt poolt see seletub kahtlemata ka laenamise erineva kronoloogiaga: mõned sõnad on kodunenud meil alles üsna hiljuti, teised on hoopis vanemad, nii et siingi jõuame lõpuks ajaliselts määritletavate lademetekonstateerimiseni, mis on keeleteaduses ju teatavasti üsna tavaline nähtus, kuigi tavaliselt õige raskesti teostatav. Kuid samuti me jõuame ka ruumiliselt eraldatavate laenurühmade valdkonda, mis on kultuurilooliselt vahest veelgi huvitavam. Sest mis me näeme? — Kuigi mõnd sõnalaenu, nagu öeldud, tuntake küll üldiselt Saarest Setuni, hakkame siiski juba nendegi väheste esitatud näidete varal hämaralt hoomama, kui erinevaid ja iseseisvaid teid on saabunud läti laenu meie murrakuisse. Eriti tüübiline näide on Virumaa *mala*, Mulgimaa *maalid* ja Saaremaa *malid*: siin on ilmselt tegu mitme iseseisva ja eriaegse laenuga, mis piirduvad eri kultuuriraioonidega ja nüansseerivad veelgi uute detailidega seda omalaadset pilti, mille on pärandanud nii Eestile kui Lätile orjaaja tardumus: üksikud kihelkonnad on isoleeritud omaette kultuuritervikuiks õige tugevasti erineva etnograafilise, rahvaluulelise ja keelelise pärandusega. Millised oleksid siis need peateed ehk nii-öelda kultuurivärvavad, mille kaudu läti mõju on levinenud meile? Neid näikse esijoonel kolm. Esiteks on olnud Saaremaal, eriti Sõrvel, iseseisvaid kokkupuuteid Kuramaa läti (nn. taami) murrakutega, mis erinevad õige tunduvalt keskläti murrakuid. Teiseks värvavaks on olnud Mulgimaa ühes Saarde ja Häädemeestega. Saarde kihelkond näikse üldse võrdlemisi hilise asustusega, mis on koloniseerunud siia mitmest kultuuriraioonist ja väärriks seepärast keelemeeste, folkloristide ja etnograafide erakordset tähelepanu. Kolmandaks läti värvavaks on olnud Hargla (Mõniste) ehk nn. Mehkamaa ühes naaberkihelkonna Rõuge ja üldse Võru taga-

maaga. On tüübiline, et ka Hargla kihelkonna asustus on võrdlemisi noor nagu Saardegi (arheoloogilisi leide pole mag. H. Moora' teatel kummastki nimetamisväärseid). See tõsiasi tohiks huvitada ka ajaloolasi ja isegi antropolooge, et selgusele jõuda nende kihelkondade rahvastiku õige päritolu ja tõulise koosseisu kohta. Ajaloolisil põhjusil on lõpuks arusaadav, et Setumaa kultuuriraioon ei esinda iseendas enam mingit erilist läti mõju väravat, vaid on „lahtiseks aknaks idasse“, vene täielisele hegemooniale. Lutsi ja Kraasna asundused aga, mida siin ei ole käsitletud ligemalt, osutavad vene (kas ka poola?) mõjust hoolimata küll ilmset lätigi mõju, mis keeleliselt baseerub idaläti ehk nn. kõrge-läti (Latgale) murdel (see erineb ka tugevasti kirjakeelele ligidasest kesk-lätist nagu Kuramaa taami murregi).

Kuid meie kultuuriraioonide probleem omandab veelgi kaaluvama tähtsuse, kui avardame selle perspektiivid läti võrdlemisi väikesest mõjust vähekeese kaugemale ja hakkame jälgima meie suurima ajaloolise aja mõjustaja, saksa kultuuri levinemise teid ja „väravaid“. On otse arusamatu, kuid sellise esmajärgulise küsimuse uurimiseks pole astunud veel märgatavaid samme, kuigi kümme aastat oleme juba nokitsenud üht-teist teha. Ka keeleliselt saksa laensõnad ootavad veel doktorandi, kes kirjutaks meie keele seisukobalt äärmiselt väärtusliku väitekirja ja annaks ülevaate, kuidas õieti, kust ja kunas on imbinud meisse see määratu saksa mõjustus, millest me sageli enam küllalt teadlikudki pole. Ühenduses käesoleva teemaga lubatagu siinkohal nihutada päevakorraile veel üks probleem ja nimelt teatud kultuurikeskuste osa kas või keelelistegi mõjustuste levingus. Keeleatlas oleks siin suurepäraseks teejuhiks. Jättes kõrvale rootsi mõju ja üldse Tallinna kultuurikeskuse osa meie keele ajaloos, nentigem, et alaksaksa peamiseks lähtekohaks meil on olnud igatahes siiski Riia kultuurikeskus, kust on valgunud keeleteadlane niihästi lätisse kui eestisse paralleelselt otsekui ringlainetus, mis perifeeriais järjest enam raugneb, kuna näit. Tartu pole moodustanud sellist tsentrumit, kust keeleteadlased oleksid silmapaistvamate

ringidena laiali lagunenud. Alasaksa laensõnade levinemine Riia poolt tõstab aga ühtlasi üles küsimuse, millisel määral lätlased siin vahetalitajaiks on olnud. Muidugi on ju valdav osa meie alasaksa laensõnu saadud otseteed linna- ja maa-sakslaste eneste suust, kuid mõnegi sõna geograafiline leving laseb oletada hilisemat ülevõttu lätist, kuigi keeleliselt seda nii ja teisiti võib seletada. Kui näit. sõna *mukk* 'hübsch, schmuck' (Wied.) esineb laialt meie vanemais rahvalauludeski („Ma läen mukki muile maile“ — J. Hurt, VK II 137 < K.-Jaani), siis võime julgesti kõnelda otsest laenust alasaksast, olgugi ka lätis paralleelselt laenatud *smuks* 'schmuck, hübsch, angenehm, in die Augen fallend' < mnd. *smuk* (ME). Kui edasi leetrite üheks nimetuseks on *mastlid*, millist sõna Wiedemann ei tunnegi ja mis näikse esinevat Saaremaal (AES-i sedelitekogus teade Jäma-jast), siis võime kõrvutada sellele ka läti *masalas* 'die Masern' < mnd. *masselen* (ME); ometi arvestades Saaremaa võrdlemisi väikest läti, kuid seda suuremat saksa mõju kaldume siingi oletama otsest laenu alasaksast. Kui aga Wiedemann esitab näit. sõna *määr-kass* 'Meerkatze' märkusega = Eigenthum neuerer Schriftsteller, Neubildung, nicht der Volkssprache angehörend ja kui meie teame, et see ahvinimetus siiski on pisut ka rahvapärane ja just nimelt Mulgimaa kaudu levinenud (vt. näit. naljandit Kark-sist „Määrkass papi ammatin“ — H II 58, 704/5), siis tekib juba tugev kahtlus, kas see sõna pole ometi alles uuemal ajal suust suhu tunginud meie piirimurrakuisse läbi läti „värava“, kus esineb ka *mērkaķis* 'die Meerkatze, der Affe' < mnd. *merkatte* (ME). Ja veelgi tõenäolisem on läti naabruse otsene mõju *reis*-sõna puhul Harglas, kus see alles üsna hiljuti on omandanud korra tähenduse (näit. *ma šōj egā pāv kolm reisi*), kuna muis kihelkondades sama tähenduse areng võis esineda juba ammu enne ja otsese laenuna kas või keskalasaksastki, kuigi eestis tähenduse areng on suundunud üldiselt teisale: *reis*: -i, -u 'Reise, Fahrt, Gang' (Wied.); vrd. lätis sellevastu *retze* 'die Schicht, Ordnung, Reihe, das Mal, der Fall' < mnd. *reise* 'Reise, Zug, Mal' (ME). Viimane näide on eriti õpetlik meid ettevaa-

tusele hoiatama ja iga pisematki kõrvalvõimalust arvestama kas või sellisegi pealt-näha nii selge ja lihtsa laensõna tõelise päritolu kindlaksmääramisel (kui palju raskem on tihti veel vahetegemine näit. alasaksa ja rootsi laensõnade vahel!).

Lõpuks lubatagu peatuda veel ühel põhimõttelisel küsimusel sõnade laenamises ja illustreerida seda paari näitega. Meie keelemehed jälgivad harilikult ikka peamiselt niiöelda normaalse kõnekeele tavalisi sõnu ja ainult viimasel ajal on hakatud uurima ka näit. lastekeelt, eri seisuste keeli, affektiivseid sõnu jne. Aga sõnade laenaminegi on õige mitmelaadne: „normaalne“ laensõna muutub meie keelises teadvuses varsti üheväärseks omakeelseks sõnaks, kuna erakordses seisundis ta püsib ikka mingi võõra kurioosumina, mis ei tungigi normaalkeelde, vaid püsib ainult teatud situatsiooni raamistikus. Eriti maiad võõraid keeli õppima on lapsed, ja nende repertuaaris (lastelaules ja lausundeis, mänges ja riimes jm.) leiame alatsa naaberrahva teksti vahenditult ja tõlkimata ülevõtmist. Need võõrakeelsed tekstid levivad kulutulena kaugele, moonduvad sageli äratundmatuseni erinevaiks algtekstist, kuid oluline on, et siit sõnu oma normaalkeelde ei siirdu, — siin ei ole tegu sõnalae-nuga, vaid tekstilae-nuga, mille ligem uurimine peale keelemehede ka folkloristidele kuulub. Nentigem, et lätistki on laenatud mitmeid selliseid keeletekste (peale selle muidugi veel mitmeid tekstitõlkeid), mis on levinenud meil mõnikord kuni Virumaale, ja esitagem paar näidet. Esimene neist on üle Läti laialt tuntud uuem rahvalaul „Spēlēju, dancoju caur visu nakti“, kuna teine huvitaval kombel on levinenud ühes eestikeelse tõlkega.

- 1) *piēlane tanisu oisud soimāķķu,
eļvene ļuņā prāli,
rišpašpiēlali trispakuļlun,
sakka meļdān raļda;
niēruDU niēruDU malāmine meļdān
ēstare kuāttide ļašmaķsā*

nięgribu nięgribu tivętišsitałDori

eļvene ļuamā prāli,

taļraļraļraļraļ.

Karjalaste laul. Tehakse ring, lüüakse teineteisele selga ja aetakse neid sõnu. — AES, MT 3, 18 < V.-Jaagupi — Ants Oras < Magda Veike 18 a., Saueaugu (1922.)

2) Vannusk-tants (ringitants)

Tagadi, tagadi, paskelidi tantsu.

Sirtsam seekem, sirtsam kurtus,

Sirtsam kaljam kaja.

Praegu, praegu kõik ei sünni tantsma :

Mõnel kingad, mõnel suusad,

Mõnel paljad jalad.

EÜS V 1068 (26) — M.-Magdaleena < H. Sulg, J. Wälbe < Jüri Nahk, 73 a., Vara v. (1908.)

Oskar Loorits.

